

Postoj ke konzumaci a zdanění cukrem slazených nápojů

Případová studie zaměřená na studenty VŠ

ATTITUDE TOWARDS CONSUMPTION AND TAXATION OF SUGAR-SWEETENED BEVERAGES
Case Study Focusing on University Students

Beáta Blechová, Šárka Sobotovičová – Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné

Zdanění může významně ovlivnit spotřebu zdaněné komodity a na druhou stranu zajišťuje výnosy do veřejných rozpočtů. Toho je využíváno zejména u spotřebních daní, kterým podléhají výrobky, které jsou škodlivé pro zdraví nebo životní prostředí. V současné době je v Česku i dalších státech EU diskutováno zavedení daně na cukrem slazené nápoje (dále SSB – Sugar Sweetened Beverages). V Evropě se dnes lze setkat s daní ze slazených nápojů v těchto zemích (v závorce je rok zavedení): Finsko (2011), Maďarsko (2011), Francie (2012), Belgie (2015), Irsko (2016), Lotyšsko (2016), Portugalsko (2016), Spojené království (2016), Estonsko (2017), Norsko (2017), Chorvatsko (2020) a Polsko (2021)(1). Nově od letoška také na Slovensku. Naopak Dánsko od roku 2014 tuto daň zrušilo, protože vliv na spotřebu slazených nápojů neměla.

Frekvence konzumace cukrem slazených nápojů v EU

Výsledky Evropského výběrového šetření o zdraví (EHIS) týkající se konzumace cukrem slazených nápojů v jednotlivých státech EU uvádí obr. 1. Cílem EHIS je na harmonizovaném



základě a s vysokou mírou srovnatelnosti mezi členskými státy měřit zdravotní stav, zdravotní determinanty občanů EU a využívání zdravotnických služeb a omezení v přístupu k nim (2). Nejnížší frekvence konzumace SSB je ve Finsku, Estonsku a Litvě. Naopak nejvyšší frekvence je v Bulharsku, na Kypru a v Belgii. Belgie je navíc státem s nejvyšší každodenní spotřebou. V Česku je podíl respondentů, kteří konzumují SSB příležitostně či vůbec, 64,4 %, což je mírně pod průměrem EU-27 (66,1 %).

Zdanění cukrem slazených nápojů

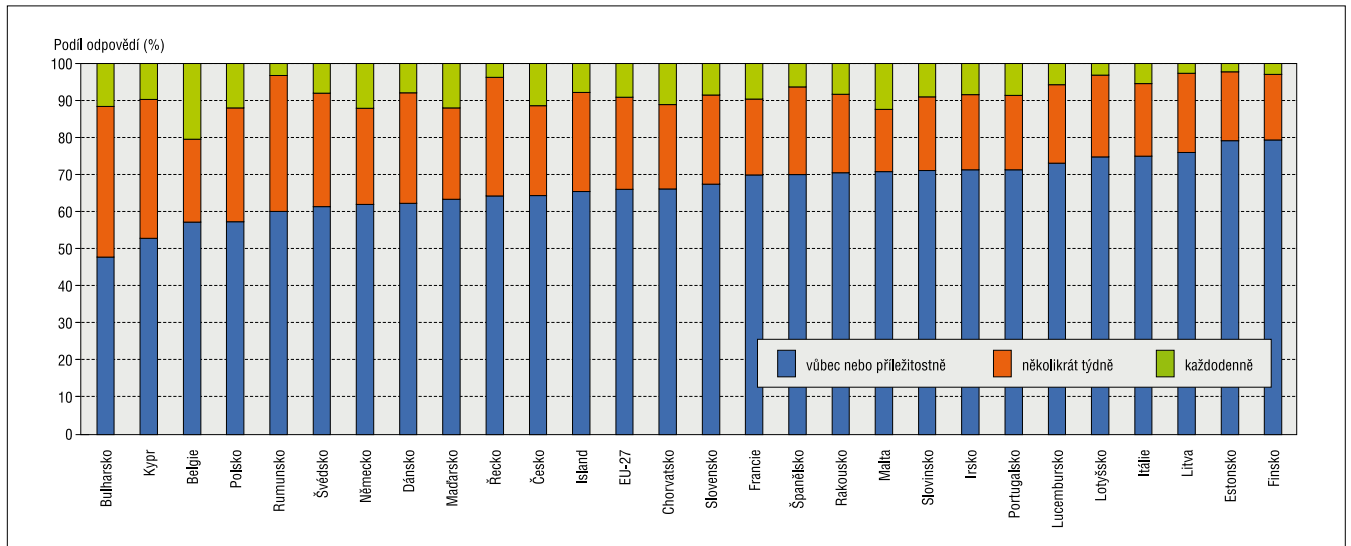
Podle závěrů Světové zdravotnické organizace (3) existují přesvědčivé důkazy o tom, že dobře navržené daně ze SSB mohou snížit spotřebu těchto nápojů. Daně ze SSB by měly být zavedeny jako součást široké strategie na podporu zdravé výživy s cílem předcházet obezitě a neinfekčním nemocem souvisejícím se stravou.

Veškeré zboží včetně cukrem slazených nápojů podléhá dani z přidané hodnoty nebo dani z obrátu. Z důvodu všeobecného zdanění nemohou být tyto daně využity, pokud je cílem zdanění snížit spotřebu. Toho lze dosáhnout prostřednictvím zavedení spotřební daně na cukrem slazené nápoje, která zdraží pouze dané nápoje čímž by měli být spotřebitelé motivováni ke konzumaci nápojů s nižším obsahem cukru. Světová zdravotnická organizace (3) uvádí tři způsoby zdanění SSB prostřednictvím spotřebních daní. Jedná se o zdanění ad valorem a specifické (ad quantum). Některé státy využívají zdanění smíšené, které kombinuje oba uvedené způsoby, avšak je administrativně náročnější.

Tab. 1. Struktura respondentů

Věk	Pohlaví		BMI		
	žena	muž	optimální	nadváha	obezita
do 20 let	24	18	27	12	3
20 až 25 let	78	24	72	27	3
25 až 35 let	30	54	51	24	9
nad 35 let	66	39	30	45	30
Celkem	198	135	180	108	45

Obr. 1. Frekvence konzumace cukrem slazených nápojů v EU



Pramen: Eurostat (2)

Zdanění ad valorem závisí na ceně produktu bez ohledu na množství cukru v nápoji. Podle specifického zdanění je určena sazba daně na základě množství cukru v nápoji. Světová zdravotnická organizace (3) považuje za efektivnější opatření pro zdanění SSB zdanění specifické, které zohledňuje množství cukru u všech nápojů bez ohledu na jejich cenu. To ovlivňuje spotřebitele, aby si koupili nápoj s nižším obsahem cukru. A na druhou stranu jsou i výrobci motivováni k výrobě nápojů s nižším obsahem cukru.

Evropská komise (4) ve své zprávě hodnotí stávající daňová opatření a cenové politiky v zemích EU, Austrálii, Chile a USA a zaměřuje se také na snížení spotřeby výrobků s vysokým obsahem cukru včetně nápojů. Na zprávu Evropské komise reagovala Unie evropských asociací nealkoholických nápojů (UNESDA Soft Drinks Europe), která konstatovala, že zdanění slazených nápojů jako samostatná strategie nepomůže vládám dosáhnout jejich cílů v oblasti veřejného zdraví a zlepšit zdraví občanů. Jedná se o diskriminační opatření k získání dodatečných státních prostředků, které neposkytuje žádné zřejmé řešení problémů souvisejících s veřejným zdravím. Zdanění slazených nápojů se vztahuje na produkty, které představují pouze malý podíl na celkovém příjmu potravin a nápojů (5).

Cíl a metody

Cílem příspěvku je zjistit postoj ke zdanění cukrem slazených nápojů u vybrané skupiny respondentů. Jedná se o náhodný

výběr z řad studentů vysoké školy. Byl zjišťován jejich názor na zdanění SSB, a zda se liší v souvislosti s pohlavím, věkem, BMI, frekvencí konzumace SSB a jejich množství. Postoj je zjišťován pomocí otevřené otázky, kde mají respondenti možnost vyjádřit vlastní názor. Pro zpracování dat z dotazníků byl využit statistický program IBM SPSS.

Celkem bylo osloveno 333 respondentů a vzhledem k tomu, že se jednalo o osobní předání dotazníku, byla návratnost 100 %. Všechny dotazníky obsahovaly požadované informace a byly zařazeny do zpracování. Struktura respondentů je uvedena v tab. I. Vzhledem k tomu, že cílovou skupinou byli studenti VŠ (v prezenční i kombinované formě), byla zvolena věková pásma odpovídající této skupině populace.

Výsledky a diskuse

Bylo ověřováno, zda konzumace SSB a následně i množství konzumovaných SSB závisí na vybraných faktorech, a to věk, pohlaví a BMI. Pro ověření závislosti byl zvolen Kruskal-Wallis test a byla stanovena nulová hypotéza H_{10} : Konzumace SSB nezávisí na věku (pohlaví, BMI).

Frekvence konzumace byla nastavena stejně jako v šetření EHIS, a to každodenně, několikrát týdně, příležitostně nebo vůbec. Na základě výsledků uvedených v tab. II. bylo zjištěno, že frekvence konzumace SSB závisí na věku. Téměř 57 % respondentů v nejmladší věkové skupině konzumuje cukrem

Tab. II. Názor respondentů v rámci skupin

Názor respondentů	BMI			Pohlaví		Věk			
	optimální	nadváha	obezita	žena	muž	do 20	20–25	25–35	nad 35
Souhlas (%)	53,33	61,11	73,33	60,00	57,58	57,14	41,18	75,00	62,86
Nesouhlas (%)	46,67	38,89	26,67	40,00	42,42	42,86	58,82	25,00	37,14



slazené nápoje každý den nebo několikrát týdně. U starších respondentů je situace opačná a většina naopak uvádí konzumaci příležitostnou, nebo že je nekonzumují (nejvyšší podíl je u věkové skupiny 25–35 let, a to více než 71 %).

Pro zjištění množství zkonsumovaného SSB byl výběr možností do 1 l nebo více než 1 l. Pro ověření, zda množství zkonsumovaného SSB závisí na vybraných faktorech, byla stanovena nulová hypotéza H_2 . Množství zkonsumovaného SSB nezávisí na věku (pohlaví, BMI).

Na základě výsledků bylo zjištěno, že množství závisí na věku i na pohlaví. Více než 1 l konzumuje 40 % mužů, ale pouze necelých 29 % žen. Z hlediska věku konzumaci více než 1 l uvádějí věkové kategorie do 20 let (43 %) a 20–25 let (44 %). Naproti tomu u dalších věkových kategorií je to kolem 25 %. Zajímavá je skutečnost, že ani u konzumace ani u množství se neprojevila souvislost s BMI respondentů.

Následně bylo ověřováno, které faktory nejvíce ovlivní výběr nápoje. Z nabízených možností respondenti nejčastěji uváděli značku, pak cenu a složení. V rámci reakce „jiné faktory“ byla možnost otevřené odpovědi. Respondenti uváděli zejména, že výběr je ovlivněn tím, že momentálně dostanou chuť na nějaký konkrétní nápoj, případně obecně na něco sladkého.

Další otázkou bylo ověřováno, zda zavedení daně z cukrem slazených nápojů bude mít vliv na snížení jejich konzumace.

Výsledky byly zkoumány podle pohlaví, věku i BMI. Pokud bude zavedena daň ze SSB, potom snížení konzumace uvádí největší procento respondentů s optimální váhou (31,67 %), u respondentů s nadváhou je to pouze 19,44 %. Ve skupině s nadváhou naopak převažují respondenti, kteří ani při zavedení daně ze SSB neuvažují o snížení jejich konzumace (30,56 %). Skupina respondentů s obezitou jako nejčastější odpověď uvádí, že neví, zda spotřebu sníží.

Z hlediska pohlaví jsou odpovědi ano a ne celkem vyrovnané. Muži však častěji uvádějí, že je jim to jedno, naproti tomu ženy častěji vybraly variantu neví. Zajímavé jsou výsledky podle věkových kategorií, kdy starší respondenti jsou méně ochotni snížit konzumaci SSB. Toto může být ovlivněno frekvencí konzumace SSB, kdy starší respondenti uvádí častěji konzumaci příležitostnou, nebo že nekonzumují. Ve věkové kategorii 25–35 nejvíce respondentů uvádí, že je jim to jedno (46,43 %).

Co se týká substituce cukrem slazených nápojů jiným nápojem v případě zavedení daně ze SSB, z výsledků vyplynulo, že nejčastěji budou nahrazeny vodou, případně čajem nebo neslazenými nápoji. Tento výsledek je v souladu se zjištěním z výzkumu prováděného Světovou bankou, že při vyšší ceně slazených nápojů se hlavním substituentem stává voda (6). Jako pozitivní lze hodnotit, že pouze 24 respondentů uvádí případné nahrazení nápoji s umělým sladidlem a nikdo neuvedl jako náhradu alkoholické nápoje.

Názor na zavedení daně z cukrem slazených nápojů

Na závěr dotazníku byl zjišťován názor respondentů, zda souhlasí či nesouhlasí se zavedením daně ze SSB. Celkem 58,6 % respondentů souhlasí se zvýšením daňového zatížení cukrem slazených nápojů. Z hlediska BMI (tab. II.) je zajímavé, že u respondentů s obezitou projevilo souhlas 73,3 % a u respondentů s optimální váhou pouze 53,3 %. Z hlediska pohlaví byl podíl mužů, kteří se zavedením daně souhlasí, mírně vyšší než u žen. Co se týká věku, tak pouze ve věkové kategorii 20–25 let vyslovila většina respondentů nesouhlas se zavedením daně ze SSB (58,82 %). Na druhou stranu ve skupině 25–35 let vyslovilo souhlas dokonce 75 % respondentů.

Dá se předpokládat, že častěji budou souhlasit se zavedením daně ze SSB osoby, které tyto nápoje nekonzumují, případně je konzumují pouze v omezeném množství. Toto se potvrdilo i v našem výzkumu, kde souhlas se zavedením daně ze SSB vyslovilo 52,2 % respondentů, kteří konzumují méně než 1 l nápoje a pouze 6,4 % respondentů, kteří konzumují větší množství. Obdobná situace je také z hlediska frekvence, kde téměř 50 % respondentů, kteří souhlasí se zavedením daně ze SSB, tyto nápoje nekonzumuje nebo je konzumuje pouze příležitostně. A s vyšší frekvencí konzumace již potom převažuje nesouhlasné stanovisko.

V rámci souhlasu či nesouhlasu se zavedením daně ze SSB byla respondentům dána možnost vyslovit svůj názor. Se zvýšením daňového zatížení slazených nápojů vyjádřilo nesouhlas 138 respondentů. Mezi nejčastějšími důvody nesouhlasu jsou uváděny: nevýhodnost dalšího zdražení už tak drahých tekutin pro spotřebitele (50 % respondentů) a další finanční zatížení rodin (11 %). Část respondentů se obává, že zvýšení ceny nesníží spotřebu, ale zvýší cenu i zdravých nápojů což v konečném důsledku nebude efektivní. Další 8 % dotázaných respondentů nesouhlasí obecně se zdaněním potravin a navrhuje zdanit jiné

komodity, 17 % respondentů nesouhlasí se zvýšením daňového zatížení slazených nápojů, ale současně uvádí, že je tato problematika nezajímá.

Celkem 195 respondentů se zvýšením daňového zatížení souhlasilo. Jako hlavní důvod souhlasu uvádí 40 % respondentů vliv navýšení ceny na snížení nadměrné konzumace cukru u mladé generace a rizikových skupin. 37 % dotazovaných souhlasí s vyšším zdaněním z důvodu zlepšení životosprávy občanů, snížení obezity a cukrovky i s tím souvisejícím snížením nákladů státu na zdravotní výdaje. Dalším důvodem, který respondenti souhlasící s vyšším zdaněním uvádějí, je zajištění výnosů do státního rozpočtu. Někteří respondenti doporučují zavést také restriktivi spotřeby nápojů s vysokým obsahem kofeinu. 10 % dotazovaných sice s navýšením zdanění slazených nápojů souhlasí, ale obává se zvýšení konzumace nápojů s umělými sladidly, což se však v předchozí otázce nepotvrdilo.

Závěr

Na základě výsledků výzkumu vyplynulo, že frekvence konzumace SSB závisí na věku a mladší respondenti častěji konzumují SSB. Množství konzumovaných SSB závisí také na věku, ale i na pohlaví (muži konzumují více než ženy). Zavedení daně z cukrem slazených nápojů nebude mít podle výsledků z dotazníků požadovaný vliv na skupinu respondentů s vyšším BMI. Pozitivní výsledky byly zjištěny v případě nahrazení cukrem slazených nápojů zdravějšími nápoji, a to vodou, čajem nebo neslazenými nápoji.

Většina respondentů souhlasí se zavedením daně z cukrem slazených nápojů. Tito respondenti očekávají, že zvýšení ceny povede ke snížení nadměrné konzumace cukru u mladé generace a rizikových skupin. Jako důvod pro nesouhlasné stanovisko respondenti nejčastěji uvádějí další zdražení již i tak drahých nápojů a další finanční zatížení rodin.

Od roku 2024 se i bez zavedení daně ze SSB v Česku zvýšilo daňové zatížení nealkoholických nápojů. Došlo k jejich přesunutí ze snížené sazby do základní sazby v důsledku legislativní změny u DPH. Toto opatření však nijak neovlivní motivaci spotřebitelů k náhradě cukrem slazených nápojů za nápoje zdravější, jelikož se tímto opatřením zvyšuje zdanění u všech nápojů bez ohledu na to, kolik obsahují cukru.

Konkrétní silné a slabé stránky daně ze SSB jsou dány jejím legislativním návrhem. Tvůrci politik mohou upravit typ daně, sazbu, strukturu a základ tak, aby dosáhli svých cílů a zmírnili nejvýznamnější nepříznivé zdravotní důsledky. Jedním z klíčových omezení je nepříznivá substituce jinými nezdravými potravinami a nápoji; lze ji překonat pozorností věnovanou konstrukci daně a dalšími pobídkami a regulacemi zprostředkovanými širší strategií v oblasti stravování a výživy v národním kontextu

Tento článek vznikl za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace v roce 2024.

Souhrn

Příspěvek se zabývá postojem ke zdanění cukrem slazených nápojů u vybrané skupiny respondentů – studentů vysoké školy. Bylo zpracováno celkem 333 dotazníků. V rámci výzkumu byla zkoumána

frekvence konzumace a množství cukrem slazených nápojů podle pohlaví, věku i BMI. Byl zjišťován také názor respondentů na zavedení daně ze SSB. Z výsledků vyplynulo, že většina respondentů souhlasí se zavedením daně z cukrem slazených nápojů. Tito respondenti si uvědomují potřebu snížení nadměrné konzumace cukrem slazených nápojů zejména u mladé generace a osob s nadváhou.

Klíčová slova: cukrem slazené nápoje, daň z přidané hodnoty, daň z cukrem slazených nápojů.

Literatura

1. *WHO manual on sugar-sweetened beverage taxation policies to promote healthy diets.* World Health Organization, 2022, [online] <https://iris.who.int/handle/10665/365285>.
2. *Frequency of drinking sugar-sweetened soft drinks by sex, age and educational attainment level.* Eurostat, 2022, [online] https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/hlth_ehis_fv7e/default/bar?lang=en.
3. *Taxes on sweetened drinks: WHO explains how to make them an effective health measure?* World Health Organization, 2022, [online] <https://www.who.int/europe/news/item/21-03-2022-taxes-on-sweetened-drinks-who-explains-howto-make-them-an-effective-health-measure>.
4. *SC 2097106, Mapping of pricing policies and fiscal measures applied to food, non-alcoholic and alcoholic beverages – Final implementation report.* EU; European Health and Digital Executive Agency, 2022, [online] <https://data.europa.eu/doi/10.2925/756737>.
5. *Are soft drinks taxes effective to fight obesity and overweight in Europe?* UNESDA, Soft drinks Europe, 2023, [online] <https://www.unesda.eu/are-soft-drinks-taxes-effective-to-fight-obesity-and-overweight-in-europe-unesda-reacts-to-the-european-commission-new-taxation-report/>.
6. *Obesity: Health and Economic Consequences of an Impending Global Challenge.* World Bank, 2020, [online] <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32383/9781464814914.pdf>.

Blechová B., Sobotovičová Š.: Attitude towards Consumption and Taxation of Sugar-sweetened Beverages: Case Study Focusing on University Students

The paper examines attitudes towards taxation of sugar-sweetened beverages among a selected group of respondents – university students. A total of 333 questionnaires were processed. The frequency of consumption and quantity of sugar-sweetened beverages by gender, age and BMI were studied. Respondents' views on the introduction of the SSB tax were also collected. The results showed that the majority of respondents agreed with the introduction of a tax on sugar-sweetened beverages. These respondents recognise the need to reduce excessive consumption of sugar-sweetened beverages, particularly among the young generation and overweight people.

Key words: sugar-sweetened beverages, value added tax, tax on sugar sweetened beverages.

Kontaktní adresa – Contact address:

Ing. Beáta Blechová, Ph. D., Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná, Česká republika, e-mail: blechova@opf.slu.cz